
Veranderingen in de industriële agglomeratie Łódź na de tweede wereldoorlog

---

door Tadeusz Marszał

De eerste "grote" spinnerij opgericht ca. 1870, is deze van Karol Scheibler aan de **Przedzalniana**-straat. De van kantelen voorziene hoektorens bevatten de trapzalen.
(foto P. Viaene, 1983).

De agglomeratie van Łódź doormaat alle stadia van ontwikkeling, en hoewel het huidige uitzicht gevarieerder is en verschilt van dat van vorige of het begin van onze eeuw blijft het verleden van groot belang voor de socio-economische rol van het hedendaagse Łódź en haar naburige steden.

Op het gebied van veranderingen in de regionale industrie, is de naoorlogse periode de belangrijkste, en het is juist deze periode die voorwerp zal uitmaken van dit exposé.

Het territorium zelf van de agglomeratie van Łódź is op een andere wijze gedefinieerd en begrensd in de geografische literatuur. Het meest logische schijnt er naast **Łódź** (847.400 inwoners in 1986), ook de naburige steden zoals **Zgierz** (56.000), **Ozorków** (20.600), **Aleksandrów** (16.400), **Głowno** (15.800) en **Stryków** (3.800) onder te klasseren. Door deze definitie te aanvaarden, limiteert men zich tot het gebied gesitueerd binnen de grenzen van het buurschap Łódź, vastgelegd in 1975 bij de administratieve heropdeling van het land. Dit buurschap, met de kleinste oppervlakte binnen het Pools grondgebied (1532.1 km² of 0.5% van het totale landsgebied) bezit niettemin 1.149.700 inwoners.

Overzicht der evolutie

Tijdens de tweede wereldoorlog verloor Łódź tot 40% van het vooroorlogs productie-potentieel. Van de energetische is 39.8% en van de technische 42.7% der installaties vernietigd of verplaatst en 28.5% der industriegebouwen is gesloopt.

Het na-oorlogs driejarenplan (1945-1947) was er vooral op gericht de industrie te Łódź herop te bouwen. De snelheid van deze operatie is af te meten aan de hoge toename van geopende vestigingen. Dat aantal bedrijven steeg van 684 in juli 1945 naar 1.259 in januari 1948. Het aantal werknemers steeg van 62.000 in juli 1945 tot 147.000 in januari 1948 en zelfs tot 208.000 in 1950.

In de vijftiger jaren heeft men door middel van het vijfjarenplan, vooral de zware industrie willen opkrikken zodat in Łódź niet veel veranderde.

In het begin van het laatste decennium was de produktie te Łódź op uitbreiding gericht. Dat uitte zich vooral door een spectaculaire verhoging van de ploegenstelselcoëfficiënt die toen in zekere industrietakken zijn hoogtepunt bereikte. In die tijd werkte men nog steeds op de machines en apparaten gerecupereerd uit de oorlogsperiode. Veranderingen qua organisatie (kleine ondernemingen gingen fusies aan) werden echter niet gevolgd door investeringen.

Daardoor kwam men alras tot dekapitalisering der onroerende goederen.

In 1956 stamde één derde der machines nog uit vorige, en één derde uit het begin van deze eeuw ! Aan deze situatie veranderde niet veel, ook niet toen op het einde der vijftiger jaren een (eerder minieme) modernisering werd doorgevoerd in de spinnerij en appretuur. En reeds in het begin der zestiger jaren kon men een verlaging der industriële ontwikkeling waarnemen. In de daaropvolgende jaren ziet men dan ook een stagnatie optreden in de lichte industrie van Łódź.

Pas in de zeventiger jaren zijn echt essentiële veranderingen doorgevoerd. Met vers kapitaal en een globaal plan, werden tussen 1971 en 1977 41 nieuwe vestigingen gebouwd en 130 bestaande gemoderniseerd. De grootte van de investeringen kan worden gemeten aan het feit dat in die periode de produktie van nieuwgebouwde inplantingen ca. 43% van de totale omzet uitmaakte. In het eerste deel van dit decennium investeerde men meer in nieuwe constructies, in de tweede helft in het moderniseren - van bestaande vestigingen. Daardoor ontstond een belangrijke groei van de waarde van het onroerend goed in de industriële sector van Łódź, en de technische uitrusting verbeterde eveneens aanzienlijk. Een merkbare opbloei treedt op in de textiel- en kledingnijverheid, evenals in de toeleveringsbedrijven.

Op dat ogenblik kwam ook de electro-mechanische sector van de grond, vooral dan op het gebied van textielmachines, transformatoren, werkbanken, elektrische machines en aandrijvingsmechanismen, precisie-instrumenten, foto-, film- en energetische apparatuur.

In de jaren tachtig zijn door de algemene economische situatie van het land, de ontwikkeling en de veranderingen in structuur van de agglomeratie van Łódź terug vertraagd.

Tot zover enkele algemene aspecten van de snelle ontwikkeling der industrie in de agglomeratie van Łódź na de tweede wereldoorlog.

Ruimtelijke structuren van de nijverheidstakken en hun veranderingen.

De industriële regio Łódź is, zoals reeds gezegd, concentrisch van karakter, met de stad Łódź als centrum dat op het ogenblik 4/5 van het produktie-potentieel omvat (fig 1).

Tussen de naburige lokaliteiten onderscheiden zich Pabianice met 1/10 en Zgierz met 1/5 van het arbeidspotentieel.

Tot de groep steden waarin de industriële functie bijzonder ontwikkeld was behoren, Głowno, Pabianice en Ozorków. Het zwakst ontwikkeld zijn Konstantynów, Stryków en Aleksandrów. Veranderingen in ruimtelijke verdeling karakteriseren zich gedurende het laatste decennium in de agglomeratie van Łódź door de belangrijk wordende rol van Głowno, Ozorków en Pabianice, dit vooral in het licht van de kleine achteruitgang van Łódź en Zgierz. Toch zijn die veranderingen zo miniem dat men eerder van een relatieve stabiliteit van het voornoemde systeem kan spreken. Alleen het aantal werknemers is in de jaren 1970-1986 sterk gedaald van 227.900 naar 195.500, dat is toch met meer dan 14% !

De belangrijkste nijverheidstak in de agglomeratie van Łódź blijft de lichte industrie die meer dan de helft van het produktie-potentieel voor haar rekening neemt (54.7% in 1986, waarvan 9/10 in de textiel- en 1/10 in de kledingsector). Een kwart van dat potentieel komt van de electro-mechanische nijverheid (fig. 2).

Tussen de andere bedrijven, goed voor slechts enkele procenten, speelt alleen de chemische industrie een min of meer belangrijke rol (5 tot 7% van de tewerkstelling in de agglomeratie). Hieruit kan men concluderen dat de industriële structuur te Łódź niet homogeen is, maar de textielsector er de belangrijkste plaats in neemt. De na-oorlogse structuursverschuivingen hebben niets wezenlijks aan de situatie veranderd, hoewel het Interbellum toch een zekere differentiatie met zich mee had gebracht. De belangrijkste structuursverschuivingen zijn : de langzame, maar systematisch doorgevoerde daling der textielproductie en, in de jaren zeventig

fig. 1. Ruimtelijke verspreiding der industrie in de agglomeratie van Łódź in de jaren 1970-1986

- A. 1970
- B. 1986
- C. steden 1970-1986
- D. steden 1970-1986

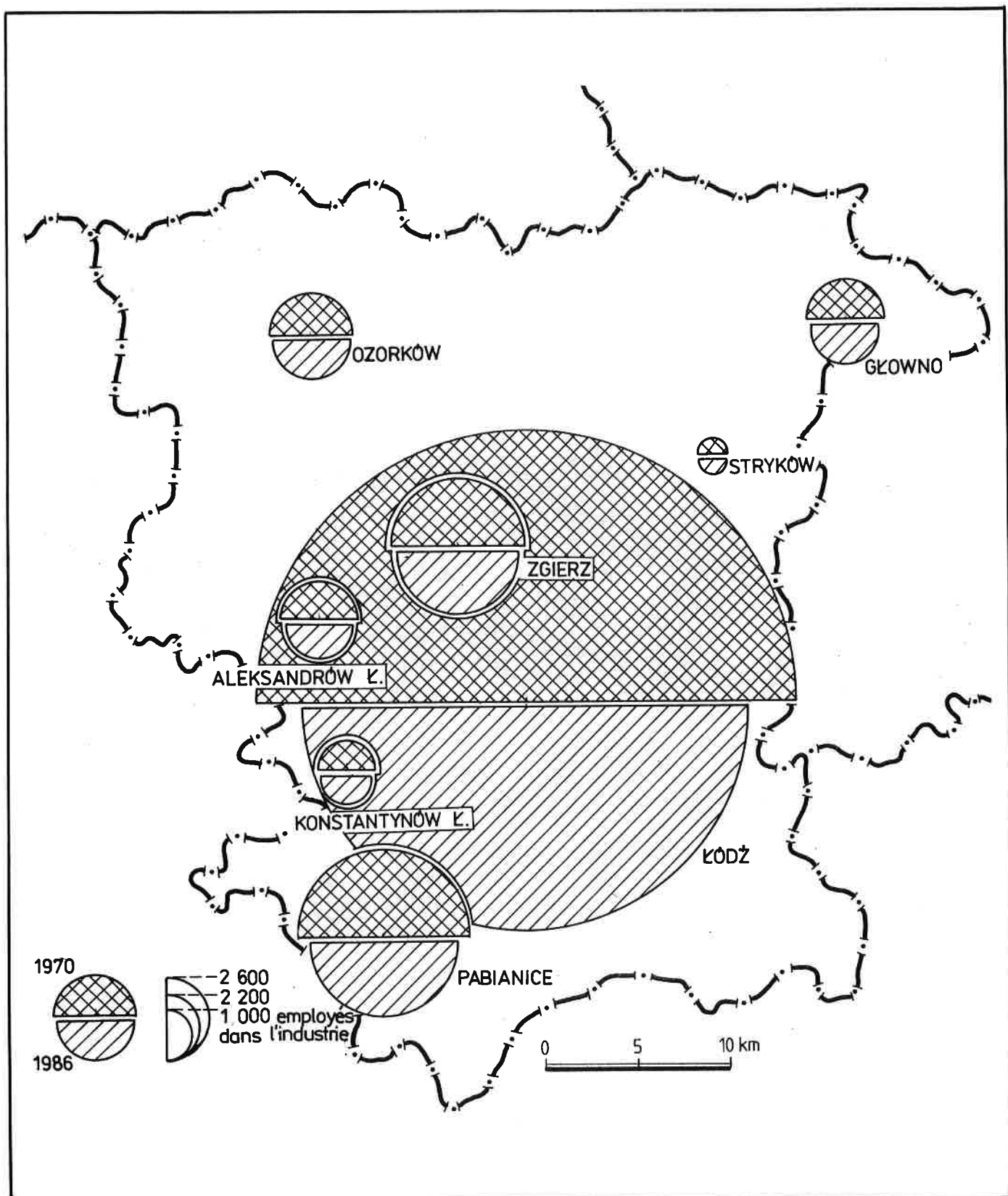
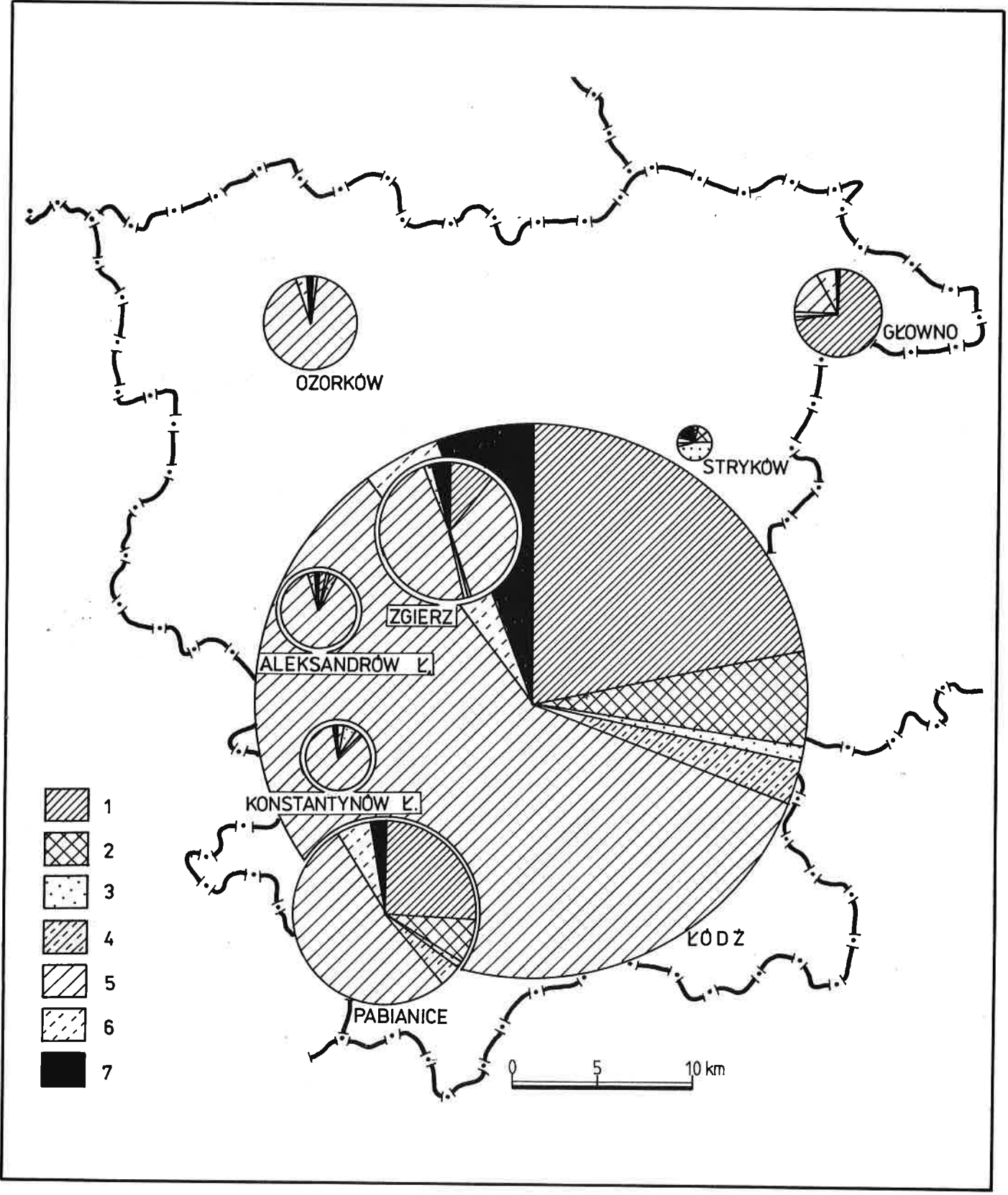

fig. 3. Structuur van de industrietakken
 in de steden der agglomeratie van Łódź
 1. electro-mechanica
 2. chemie
 3. delfstoffen
 4. hout en papier
 5. lichte industrie
 6. voeding
 7. andere

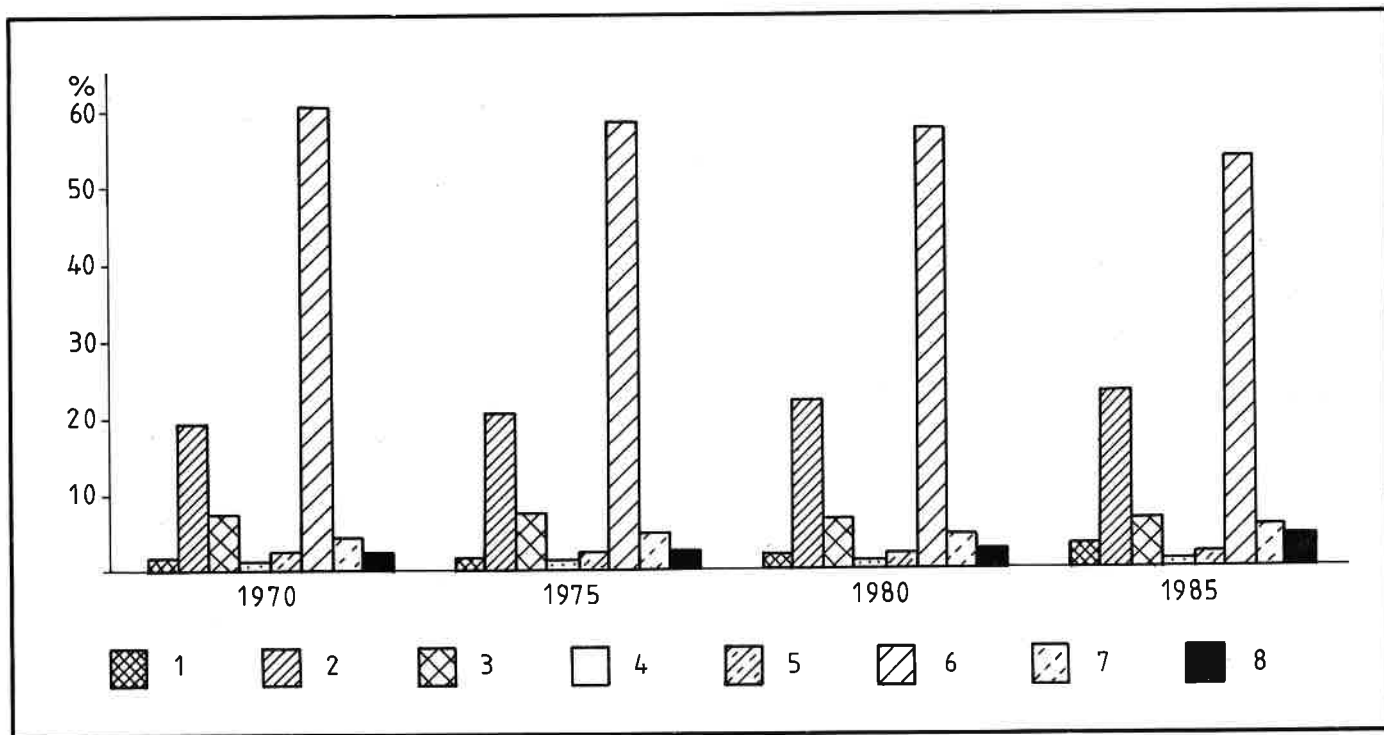

fig. 2. Structuur van de industrietakken der ruimtelijke ordening van Łódź in de jaren 1970-1986

1. brandstoffen en energetica
2. mechanica
3. chemie
4. delfstoffen
5. hout en papier
6. lichte industrie
7. voeding
8. andere

en tachtig, een gevoelige stijging van het aandeel der electro-mechanische en andere, minder belangrijke, industrietakken.

Het beeld van de structuur der nijverheidstakken vergt wat supplementaire uitleg voor wat betreft de differentiatie van deze structuur in de verschillende centra van de agglomeratie. Bij deze centra kan men verschillende groepen onderscheiden (fig. 3):

- steden gedomineerd door de textiel- en kledingsector (9/10 van het productiepotentieel): Aleksandrów, Konstantynów en Ozorków,
- steden waar de rol van de textiel en kledij miniem is en andere industrieën de bovenhand voeren zoals: Glowno (electro-mechanica) en Stryków (delfstoffen en chemische nijverheid),
- steden waarin de textiel- en kledingsector belangrijk zijn, maar ook andere industrieën goed ontwikkeld werden zoals Łódź, Pabianice en Gierz.

Het begrip "lichte industrie" is in het geval van de industriële agglomeratie van Łódź praktisch equivalent aan textiel- en kledingindustrie. Het meest ontwikkeld is er dan nog de katoen-, wol- en breigoedindustrie en de schoenmakerij.

Bij de voorstelling van de industrietakken van Łódź dient men ook rekening te houden met de bijzonder hoge technische concentratie van de productie in de gekollektiveerde sector (van de staat en coöperatieven) van textiel en kleding. Twee derden van het arbeidspotentieel is tewerkgesteld in bedrijven met meer dan 500 werknemers (waarvan 17% boven 2.000 en 25.5% tussen 1.000 en 2.000) en één derde in bedrijven met 2 à 500 werknemers. Om deze overwegingen te vervolledigen moet men de industrie van de agglomeratie van Łódź ook nog bekijken in het perspectief van de door haar gespeelde rol in het economisch leven van het land. De territoriale herschikkingen en de

begrenzing van de ontwikkeling van het industriële Lódź in de na-oorlogse periode veroorzaakten een gestage achteruitgang van de participatie van dit gebied in de nationale economie. Dezelfde trend zette zich door in de lichte industrie. In die eerste na-oorlogse jaren maakte de textielindustrie bijna de helft van het totale aandeel uit, in het midden van de jaren zestig was dat nog één vierde, in 1975 één vijfde en in de jaren tachtig nog maar één zesde. Toch blijft de belangrijkheid ervan voor het buurschap zeer groot. In de centra van de regio produceert men 41% van de katoenweefsels en aanverwante, 33.2% van de wolweefsels en aanverwante, 38.1% van de zijdeweefsels en aanverwante en 50.8% van de schoenfabricage.

Voorwaarden van ontwikkeling.

Laat ons, om te eindigen, trachten de belangrijkste voorwaarden voor de ontwikkeling van het industriële Lódź aan te duiden.

1. De erfenis van het verleden en de tradities van anderhalve eeuw vezelverwerking die in het begin de stedelijke ontwikkeling stimuleerde en de creatie van een groot industrieel geheel mogelijk maakte, waar zich naast de textiel, ook andere industrieën konden ontwikkelen, voor het overgrote deel georiënteerd op de lokale noden van de vezelverwerkende nijverheid.

2. De concentratie van de wetenschappelijke en technische achtergrond, en het vormen van personeel, gespecialiseerd in de lichte industrie.

3. De moeilijke situatie op gebied van de watertoevoer stimuleerde de ontwikkeling van produktie-eenheden die weinig water verbruikten zoals de breigoed- en zijdeindustrie. De agglomeratie van Lódź is gesitueerd in een waterscheidingsgebied, en de bron ervan ligt buiten haar territorium. Daarnaast blijft het tot nu toe onopgeloste probleem van de water-

zuivering bestaan, zodat beide waterbekkens aan vervuiling bloot staan.

4. De uitputting van de arbeidsreserve als gevolg van de geboortebeperving, de gelimiteerde immigratie en de hoge graad van professionele activiteit van de bevolking, ook van de vrouwen.

5. De ruimtelijke verdeling van de industriële gebieden waarvan sommige nog steeds schadelijk blijven voor de volksgezondheid en het milieu.

Naast de nieuwe na-oorlogse inplantingen aan de stadsrand blijft nog altijd het oude systeem der 19de en begin 20ste eeuw in werking. Voor Lódź zelf is dat de industrie geconcentreerd in de valleien van de **Jasień**, **Balutka**, **Lódka** en **Olechówka**, en, nog stammend uit de periode van ongebreidelde groei, de inplantingen in het centrum zelf verweven tussen de gebieden met een hoge bevolkingsdichtheid.

Ondanks de politiek van decentralisatie en de constructie van nieuwe industriële kwartieren, heeft men toch het probleem van de schadelijke bedrijven in het midden van de stad niet kunnen oplossen. Maar ook voor de bedrijven zelf is deze lokalisatie niet bijster gunstig (de beperkte uitbreidingsmogelijkheden, problemen met transport enz.).

6. De politiek van non-investering in de lichte industrie weegt zwaar door op de economie van Lódź. Momenteel ligt de afschrijving van onroerend goed het hoogst (meer dan 50% van het land) en het is bijna ondenkbaar, gezien de algemene sociale toestand van het land, dat daar op het ogenblik spectaculaire verbeteringen in zouden optreden.

De hierboven aangehaalde voorwaarden zullen in de toekomstige ontwikkeling van de agglomeratie van Lódź van essentieel belang zijn. Want, hoewel de structuurhervormingen van de na-oorlogse periode naar een diversificatie van de produktie hebben geleid, hebben ze toch geen wezenlijke invloed gehad op het karakter van Lódź en de naburige industriële centra. De vezelverwerking blijft de voornaamste bezigheid in deze streken.

Het epitheton **textiel** bepaalt de waarde van de industriële agglomeratie van Lódź op nationaal en internationaal niveau, en zal dat ook in de toekomst blijven doen.

Ingang tot het **Filmmuseum** van Łódź, ingericht in de voormalige directeurswoning van het textielbedrijf van K. Scheibler.
(foto P. Viaene, 1983).

Industrieterrainen van de textielagglomeratie van Łódź

STEDEN	Oppervlakte door industrie ingenomen		Ouderdom van de industrieterreinen			Het aandeel van de textiel t.o.v. de totale industrie oppervlakte
	ha	% van de totale industrieterreinen v.d. agglomeratie	I %	II %	III %	
Łódź	906	67,0	80,0	-	20,0	36,0
Pablanice	115	8,5	32,3	55,4	12,3	47,0
Zgierz	167	12,2	68,0	16,0	16,0	32,0
Aleksandrów	12	0,9	52,4	9,5	38,1	66,0
Konstantynów	13	1,0	62,5	25,0	12,5	81,0
Ozorków	54	4,0	45,5	27,3	27,2	36,0
Stryków	25	1,8	-	25,0	75,0	-
Głowno	64	4,8	6,3	25,0	68,7	-

I voor 1914

II interbellum

III na W.O. II

Bron : "Analiza struktury obszarów przemysłowych w aglomeracjach miejskich", ouvrage collectif, 1978.

Oriënterende bibliografie

Alle gegevens zijn afkomstig van het Bureau van de Statistiek van het Buurschap Łódź en het Centrale Bureau van de Statistiek te Warschau.

Uit het artikel van : S. PACZKA, W. RETKIEWICZ *Okregi przemysłowe w Polsce i makroregionie środkowym na przetomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych*, Studia Regionalne, vol. VII-VIII, Łódź 1983-1984.

S. PACZKA, *Struktura przestrzena przemysłu, wtókienniczego w Polsce*, Łódź 1979.

S. SZUKALSKI, *Przemiany strukturalne w przemyśle wtókiennicznym Łodzi w okresie 1961-1974*, Łódź 1979.

L. STRASZEWICZ, *Kompleks przemysłowy Łodzi*, Przegląd Geograficzny, vol. XXIX, cahier 4, 1957.

Z. JAKOBBSCHKE, *Problemy rozwoju gospodarczego aglomeracji łódzkiej na tle makroregionu środkowego*, (ouvrage non-publié).

Z. PROCHOWSKI, *Koncentracja przestrzenna przemysłu łódzkiego*, Wczoraj, dziś i jutro łodzi, Łódź, 1974.

T. MARSZAL, S. PACZKA, *Processes of restructuring and modernization of industry of the research problem in economic geography* (in) *Restructuring of industry in towns*, Łódź 1988.

JAKOBBSCHKE Z., *Problemy rozwoju gospodarczego aglomeracji łódzkiej na tle makroregionu środkowego* (praca niepublikowana).

MARSZAL T., PACZKA S., *Processes of restructuring and modernization of industry as the research problem in economic geography* (in) *Restructuring of industry in towns*, Łódź 1988.

PACZKA S., *Struktura przestrzena przemysłu wtókienniczego w Polsce*, Łódź 1979.

PACZKA S., RETKIEWICZ H., *Okregi przemysłowe w Polsce i makroregionie środkowym na przetomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych*, Studia Regionalne, t. VII-VIII, Łódź 1983-1984.

PROCHOWSKI Z., *Koncentracja przestrzenna przemysłu łódzkiego*, Wczoraj, dziś i jutro łodzi, Łódź, 1974.

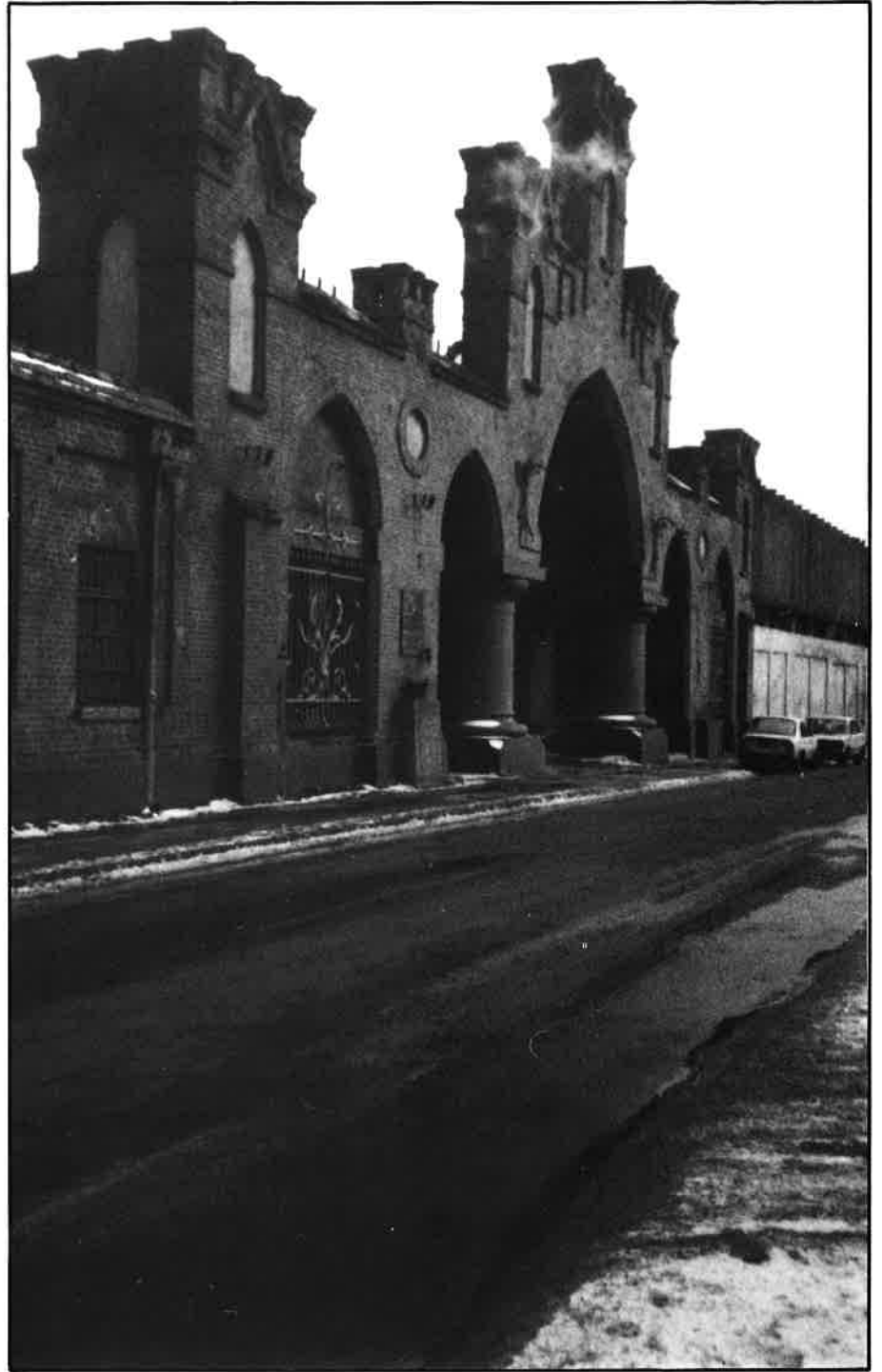
SZUKALSKI S., *Przemiany strukturalne w przemyśle wtókiennicznym Łodzi w okresie 1961-1974*, Łódź 1979.

Województwo miejskie łódzkie, Łódź 1981.

LES TRANSFORMATIONS DANS LA STRUCTURE INDUSTRIELLE DE L'AGGLOMERATION DE ŁÓDŹ APRES LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE

Dans la structure de branches de l'agglomération industrielle de Łódź l'industrie légère se place au premier plan avec la moitié du potentiel de production de cette agglomération.

Parmi les autres branches dont la participation ne dépasse que quelques pour-cents, seulement l'industrie chimique et alimentaire occupent un rang plus important. Cette structure homogène n'a pas été changée d'une façon essentielle par les transformations ayant lieu pendant dernières décennies. Il ne s'est fait remarquer qu'une faible baisse de l'industrie légère et chimique face à une importance croissante de l'industrie électromécanique et alimentaire. Aux facteurs de formation de la structure industrielle de l'agglomération après la IIème Guerre Mondiale appartiennent: la tradition et l'héritage du passé, une concentration de la base scientifique, technique et didactique spécialisée de l'industrie légère, les difficultés avec l'approvisionnement en eau, l'épuisement des réserves de main d'œuvre, la distribution spatiale des terrains industriels et la limitation d'investissements pendant plusieurs années.

Karakteristieke ingang van een 19de
eeuws textielbedrijf ten oosten van
het centrum: de *Brama tkalni* van
Scheibler.
(foto P. Viaene, 1983).